

УДК 364.1

Биховченко В.П.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів

Національного університету державної податкової служби України

НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

NEW TRENDS IN SOCIAL POLICY OF UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто нові тенденції соціальної політики України, що мають відповідати сучасним вимогам європейської країни. Акцентовано увагу на реаліях і перспективах освітнього простору, а також виокремлено основні характеристики нової соціальної політики для нашої країни.

Ключові слова: соціальна політика, соціальний захист, сталий розвиток, свобода вибору, відповідальність, освітній простір.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены новые тенденции социальной политики Украины, которые должны соответствовать современным требованиям европейской страны. Сделан акцент на реалиях и перспективах образовательного пространства, а также выделены основные характеристики новой социальной политики для нашей страны.

Ключевые слова: социальная политика, социальная защита, стабильное развитие, свобода выбора, ответственность, образовательное пространство.

ANNOTATION

The article considers new trends in social policy of Ukraine to comply with modern requirements for European countries. The attention is focused on the realities and prospects of educational space. The main characteristics of the new social policy for our country are singled out.

Keywords: social policy, social protection, sustainable development, freedom of choice, responsibility, educational space.

Постановка проблеми. Найвищою соціальною цінністю в Україні, як зазначено в Конституції, є людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека. Водночас держава зобов'язується забезпечувати право особи на соціальний захист у разі повної, часткової або тимчасової непрацездатності, втрати годувальника, безробіття, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це, безперечно, свідчить про її соціальну спрямованість.

Будь-яке суспільство прагне створити найкращі умови для життєдіяльності людей та досягти соціальної справедливості. Тому сьогодні в Україні необхідно розробити дієві стимули впровадження ефективної, виваженої державної політики. Ефективна соціальна політика – це чинник, який вагомо впливає на розвиток цивілізації будь-якої держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вітчизняні вчені, серед яких О. Агарков, О. Головінов, О. Данич, Н. Пильгун, А. Колот, О. Макарова, В. Шаповал та ін., приділяли багато уваги вивченню питання соціальної політики та особливостей її реалізації.

Мета статті. Виявлення нових тенденцій соціальної політики України в частині розроблен-

ня та реалізації дієвої політики соціального захисту та підтримки населення.

Виклад основного матеріалу. Україна, прагнучи інтегруватися до європейського простору та будуючи власну стратегію розвитку, повинна чітко усвідомлювати як свої можливості, так і зовнішні чинники впливу. Складним завданням є вибір можливих альтернатив. Тому провідною ідеєю соціальної політики повинно залишатися прагнення до справедливого суспільства та забезпечення сталого розвитку, що не погіршує умови та можливості для прийдешніх поколінь.

Події, які відбуваються сьогодні на сході країни, призводять не лише до погіршення економічної ситуації та значної соціальної напруги в країні, а й суттєво ускладнюють можливість реалізації соціальної політики та формують поле невизначеності. У зв'язку з цим нагальними на часі є дослідження, що спрямовані на створення наукового підґрунтя для розроблення та реалізації дієвої політики соціального захисту та підтримки населення.

Для будь-якої економічної системи є проблема вибору між ринковою розподілом доходів, що коригується державою, або державним розподілом доходів, що коригується ринком.

Прагнення досягнути рівності шляхом перерозподілу доходів, зазвичай асоціюється зі справедливістю, але майже завжди супроводжується падінням економічної ефективності. Така ситуація призводить до зниження економічної активності і заможних (оскільки велику частину їхнього доходу держава вилучає у вигляді податку), і бідних (втрачається стимул працювати, оскільки є можливість жити за рахунок допомоги).

Теорію перерозподілу неодноразово критикували економісти та соціологи. Так, наприклад, робота французького філософа і соціолога Бертрана де Жувенеля, яка присвячена етиці перерозподілу [5], є своєрідним викликом основним цінностям теорії перерозподілу. Вчений основну увагу приділяє не стільки економічним, скільки моральним аспектам перерозподілу доходів у суспільстві, – вивченню того, як перерозподіл доходів впливає на особисту свободу і культуру. Політика перерозподілу підлягає критиці за руйнування відчуття особистої відповідальності, а саме у частині надання індивідами державі повноважень з прийняття життєво важливих рішень. На думку

Б. де Жувенеля, задовольняючи життєво необхідні потреби індивіда, держава залишає йому рішення лише щодо витрачання кишенькових грошей. Однак найважливішим результатом політики перерозподілу для де Жувенеля є згубний процес централізації, який знищує шар незалежних і багатих людей, скорочує приватну ініціативу та відбирає в індивідів можливість здійснювати інвестиції.

Ми поділяємо думку О.В. Макарової [6], що нерівність у доходах забезпечує економічну ефективність, але супроводжується соціальною несправедливістю та майновою диференціацією населення. Підтвердженням на користь нерівності доходів є необхідність збереження стимулів до праці, виробництва продукції та отримання доходів. Крім того, сам перерозподіл коштує доволі дорого: утримання податкової системи є для суспільства більш витратним, ніж сума сплачених податків. За оцінками західних економістів¹, намагання збільшити доходи бідних за рахунок більш високого оподаткування багатих негативно впливає на економічну ефективність.

Наприклад, з книги «Рівність та ефективність – велика дилема» (1975) А. Оукена: «Гроші від багатих до бідних можна переносити лише у дрявому відрі».

Цікаве визначення соціальної політики міститься у «Словнику соціальної роботи» Р. Баркера: «Соціальна політика – це діяльність та принципи суспільства, які формують спосіб, за допомогою якого воно втручається та регулює відносини між індивідами, групами, громадами, соціальними закладами. Ці принципи та дії є результатом звичаїв і цінностей суспільства й значною мірою визначають розподіл ресурсів та рівень добробуту його людей» [2, с. 74].

Ознаками оновлення соціальної політики повинні бути зміна цінностей, настанов, поведінка людей, а також наявність комплексного характеру, що полягає в охопленні всіх сфер життєдіяльності, рівнів і складових державного та суспільного життя, включаючи зміну ідеології соціальної політики.

Розширення свободи вибору для людини та можливостей реалізувати свій – це мета модернізованого суспільства. Водночас розширення свобод завжди поєднується із посиленням відповідальності за свій вибір.

Отже, людина стає не лише об'єктом соціальної політики, а більшою мірою – суб'єктом, який повинен докладати власні зусилля та мати власну відповідальність щодо здобуття освіти,

Таблиця 1

Реалії та перспективи освітнього простору України

Реалії	Перспективи
Загально низькі стандарти життя не розвивають споживчі потреби, смаки та вподобання; споживання відбувається за простою схемою – задоволення базових потреб на попередньому рівні	Високі стандарти споживання в суспільстві (у кількісному та якісному аспектах) спонукають до розвитку промислового та сільськогосподарського виробництва на якісно новому рівні
Низький рівень мобільності населення внаслідок ментальної специфіки, вікової структури населення, відсутності об'єктивних умов (насамперед матеріальних та інституційних), низької життєвої активності взагалі та невпевненості в майбутньому	Мобільне населення впливає на розвиток сучасної транспортної інфраструктури та засобів комунікації;
Недостатня увага з боку держави до проблеми підвищення якості освіти та розвитку наукової галузі	Високоосвічене населення створює найбільш вагомий потенціал для модернізації економіки, у т. ч. через розвиток науки
Поведінка самозбереження не стала нормою життя для переважної більшості населення	Домогосподарства, забезпечені умовами для розвитку, більш схильні до поведінки самозбереження у активному трудовому віці, піклуються про здоров'я своїх дітей, створюючи тим самим фундамент здорової та життєздатної нації
Допомога при народженні здебільшого не спонукає до реалізації репродуктивних настанов у сім'ях, які дбають про розвиток дитини після досягнення трирічного віку. Натомість окремі прошарки суспільства з утриманськими настроями народжують дітей з огляду на матеріальну підтримку	Достатні матеріальні умови дають можливість домогосподарствам реалізувати свої репродуктивні настанови з подальшим забезпеченням для дітей освіти та умов для розвитку
Значні масштаби низької дохідності обумовлюють існування потужної системи соціальної підтримки, що, в свою чергу, посилює утриманські настрої	Вищий рівень добробуту домогосподарств звільняє державні фінанси від необхідності масової соціальної підтримки і дозволяє зосередити кошти на вразливих верствах та окремих домогосподарствах, що опинилися у складних обставинах
Обмежені фінансові активи домогосподарств звужують їх інвестиційні можливості	Домогосподарства інвестують як у власний розвиток, так і у розвиток економіки
Стагнація житлового будівництва внаслідок низьких доходів населення (з одного боку) та недержавного монополізму на ринку житла (з другого)	Фінансово спроможні домогосподарства будують чи інвестують у будівництво житла, розвиваючи тим самим галузь

*Джерело: складено автором за [6]

Освіта є найважливішою складовою людського розвитку, яка забезпечує розширення вибору для людини, формує якість її життя, забезпечує добробут

збереження здоров'я, матеріального забезпечення. Тобто йдеться про забезпечення якості життя шляхом розподілу відповідальності між суспільством та індивідумом.

У гуманному суспільстві відповідальність людини стосується не лише власного добробуту, а й відповідальності більш високого рівня, це – екологічна свідомість та відповідальність щодо впливу власного вибору на соціум. Слід зазначити, що роль держави полягає у забезпеченні умов для розширення вибору людини життєвої стратегії. А тому створення більш демократичного механізму управління з розширенням кола його учасників є головною умовою. Чим більше учасників приймає участь у прийнятті рішень, тим вище рівень їх соціальної відповідальності.

Та завжди є частина населення, яка не в змозі самотужки забезпечити благополуччя. Це може бути наслідком індивідуальних особливостей: 1) фізичного стану людини (хвороба, непрацездатність); 2) відсутності можливостей для вибору, що спричинена зовнішніми умовами (економічні негаразди або недостатня права захищеність). У першому випадку повинна бути ефективна державна політика соціального залучення осіб, які потребують підтримки. У другому – зростає роль державних інвестицій в освіту, охорону здоров'я, розвиток інфраструктури.

Отже, провідною ідеєю соціальної політики, спрямованої на розвиток суспільства, є досягнення збалансованого розподілу відповідальності між державою, населенням і бізнесом за провідної ролі держави у забезпеченні мінімальних соціальних гарантій та створенні рівних умов і можливостей вибору для кожної людини.

Визначення можливих позитивних впливів являє собою ідеальну модель, в якій всі складові працюють злагоджено. Проте в реальному економічному та суспільному середовищах завжди є низка перешкод здійсненню позитивних впливів. Формування політики, заснованої на розподілі відповідальності, виходить з міркувань про створення причинно-наслідкових зв'язків між інтересами суб'єктів політики, їх діями та отримуваними результатами.

Загальнолюдський розвиток, значні та швидкі зміни матеріальних умов життя, соціальних стосунків, життєвих цінностей вимагають адекватних змін освітнього простору. Це глобальна проблема, яка стосується більшості країн світу. Тому реалії та перспективи найважливішої складової людського розвитку – освіти представлено в табл. 1.

Тобто, в табл. 1 проілюстровано загальноцивілізаційний вектор розвитку: використання отриманих знань для забезпечення суспільного

прогресу, який не звужується лише до економічного зростання, а формує світоглядні, ціннісні основи, які мають зберегти людину, забезпечити справедливий розподіл благ (у т. ч. між поколіннями), створити можливості для сталого, повноцінного розвитку.

Висновки. Отже, для того щоб Україна займала гідне місце на світовій арені, а якість життя її громадян відповідала європейським стандартам, нагальним є зміна неефективної та нерентабельної соціальної політики на нову, акцентовану на потребах не тільки конкретної соціальної групи, але й кожної людини. Тому основними характеристиками нової моделі соціальної політики для нашої країни мають стати: скорочення бідності та зміцнення позицій та ролі середнього класу; зміцнення конкурентоспроможності національної економіки на закладах інноваційної моделі розвитку та реалізація ефективної державної антикорупційної політики; випереджальне зростання рівня доходів громадян порівняно з інфляцією; скорочення фінансово незабезпечених пілг; збільшення рівня зайнятості населення та запобігання втраті кваліфікованих кадрів; поліпшення соціальної мобільності; поширення волонтерського руху, що дасть змогу адаптувати українське суспільство до сучасної моделі управління в світі та, нарешті, допоможе побудувати збалансовану, послідовну й логічну модель соціальної політики, яка б відповідала викликам і загрозам ХХІ ст.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Агарков О. Соціально-політичний маркетинг / О. Агарков // Освіта регіону. – 2011. – № 3.
2. Баркер С. Словарь социальной работы / С. Баркер; пер. с англ. – М.: Наука, 2004. – 345 с.
3. Головінов О.М. Соціальна відповідальність бізнесу: українські реалії і проблеми / О. М. Головінов // Економічний вісник Донбасу – 2014. – № 2 (36). – С. 187–192.
4. Данич О.Ф. Сучасні підходи до побудови моделі соціальної держави / О.Ф. Данич // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 3. – С. 50–54.
5. Жувенель Б. Етика перерозподілу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bookre.org/reader?file=187206>.
6. Макарова О.В. Соціальна політика в Україні: [монографія] / О.В. Макарова; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. – К., 2015. – 244 с.
7. Пильгун Н.В. Проблеми формування соціальної держави в Україні / Н.В. Пильгун // Держава і право: зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 52. – С. 30–35.
8. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку: [монографія]; за ред. А.М. Колота. – К.: КНЕУ, 2012. – 501 с.
9. Шаповал В.М. Соціальна відповідальність бізнесу в структурі управління економікою: [монографія] / В.М. Шаповал. – Дніпропетровськ: ДВНЗ «НГУ», 2011. – 357 с.